

očitovanjem svoga interesa za ovo osebujno djelo potakne naše znanstvenike na objavljivanje sličnih djela hrvatske filozofijske baštine koja su zbog povijesne ili jezične distance do danas ostala nepročitana.

Nino Zubović

Filozofski fakultet, Odsjek za klasičnu filologiju

I. Lučića 3, HR-10000 Zagreb

nzubovic@ffzg.hr

Stjepan Zimmermann, *Jaspersov egzistencijalizam*, sv. 1, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2002, XVI + 802 str.

Mogu li se, prije svega opstojnost i atributi Božji, a onda i ostale bitne kršćanske vjerske istine spoznati *clare et distincte*, odnosno mogu li se znanstveno dokazati i utemeljiti? – pitanje je koje se kako *implicite* tako i *explicite* provlači kroz čitav 1. svezak opsežne studije Stjepana Zimmermanna o Jaspersovu egzistencijalizmu.

1. svezak Zimmermannova do sada neobjavljenog obimnog djela *Jaspersov egzistencijalizam* izdali su Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU) i Katolički bogoslovni fakultet (KBF) (priredili Josip Oslić – KBF i željko Pavić – KBF/Hrvatski leksikografski zavod) u Zagrebu 2001. (kako piše na stranici III) ili pak 2002. (kako stoji na naslovnici i na stranici IV uz natpis o katalogizaciji). Nažalost, ova mala nejasnoća (ili pogreška) tek je beznačajan znak izuzetno nedotjeranih tekstova i gomile jezičnih, stvarnih i osobito prepisivačkih (nastalih očito pri unosu teksta) pogrešaka u tekstu što slijedi. Ali o tome više nešto kasnije.

Stjepan Zimmermann poznati je hrvatski filozof. Na KBF-u u Zagrebu predavao je filozofiju i filozofske predmete od 1918. pa sve do 1946. kad je prisilno umirovljen “zbog navodne podrške ustaškoj državi”, iako je “opovrgnuo optužbe, dokazavši kasnije da je djelatno pomagao” takozvani “anti-fašistički pokret” – kako to navodi Ivan Čehok u otisnutom (proširenom) izdanju svojeg magistarskog rada naslovljenog *Filozofija Stjepana Zimmermanna* (Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1993, str. 12 i 111).

Za Zimmermannom je nakon njegove smrti (1963) ostalo dosta neobjavljenih spisa koji se čuvaju u “knjižnici Instituta za filozofiju u Zagrebu” (str. XIII) i u arhivu Franjevačkog samostana na Kaptolu u Zagrebu (koji, usput rečeno, pripada Franjevačkoj Provinciji sv. Ćirila i Metoda, a ne Presvetog Otkupitelja – kako to na dva mjesta u uvodnom tekstu piše ž. Pavić na str. XIII).

Na sastanku održanom 29. rujna 1999. u HAZU – kako u predgovoru izvještava J. Oslić – odlučeno je da se u HAZU 5. prosinca 2000. godine održi znanstveni skup “o životu i djelu Stjepana Zimmermanna”, a zatim i da se objave neka djela iz Zimmermannove ostavštine, osobito njegov najobimniji spis *Jaspersov egzistencijalizam* u dva sveska. Prvi svezak tema je ovog prikaza, a drugi, još uvijek neobjavljeni, svezak – kako izvještava Čehok u spomenutoj knjizi (str. 113) – prikazuje zamišljeni dijalog između egzistencijalista i skolastičara. Ovdje ćemo se malo pobliže pozabaviti ovim sveskom.

Obimna knjiga *Jaspersov egzistencijalizam* uz 16 uvodnih stranica (numeriranih rimskim brojevima) sadrži 804 stranice (numerirane arapskim brojevima) glavnog teksta gdje je donesena opsežna rasprava Stjepana Zimmermanna o Jaspersovu “egzistencijalizmu” s pogovorom ž. Pavića, kazalom imena i kazalom filozofskog nazivlja koje je Zimmermann upotrebljavao u ovoj raspravi. Sama pak Zimmermannova rasprava o Jaspersovu egzistencijalizmu dijeli se u četiri glavna dijela, a polazi od analize Jaspersove misli koju kasnije suprotstavlja drugim shvaćanjima i svojem vlastitom.

Temeljno pitanje koje se provlači kroz čitav tekst i koje autora – kako to na više mjesta izričito tvrdi (npr. vidi str. 26, 92 i dr.) – najviše zanima i osobno pogađa jest gore spomenuto noetičko pitanje o Bogu, tj. “da li Bog može da bude predmetom [istaknuo S. Z.] razumske spoznaje (posrednog znanja, putem zaključivanja, dokazivanja)” (str. 92). Autor Jaspersu predbacuje agnosticizam, dok on stoji na stajalištu skolastike koja tvrdi “da možemo *razumski* (zaključivanjem, dokazivanjem) znati za Boga i naš odnos prema njemu” (str. 26 i dr.). U dokazivanju svoje pozicije ponajviše se služi Tominom argumentacijom na temelju uzročnosti razvijenom osobito u poznatih *quinque viae* (usp. str. 124). Zimmermann izričito zastupa tezu da se Boga može spoznati, da se mogu jasno znati neke njegove bitne karakteristike i sama njegova božanska narav. Upravo je to glavna sporna točka s Jaspersom koji je, po Zimmermannu, agnostik.

Ovo Zimmermannovo djelo može se u cjelini čitati kao apologija kršćanstva (katoličanstva), kao obrana najprije od jasnih neprijatelja (vidi str. 21ss), a onda i od Jaspersova mišljenja koje se također, iako teže zamjetljivo, bitno razlikuje od kršćanstva. Zimmermann ovdje želi jasno dokazati mogućnost spoznaje i znanja o Bogu. Uzme li se u obzir duhovna klima onoga vremena u kojem je kršćanstvo bilo izravno pritisnuto s jedne strane tako reći “znanstvenom religijom” (“možemo reći da se i metafizički nazori serviraju neupućenima u ime empiričkih znanosti” – piše Zimmermann na str. 24) poput darvinizma, haeckelizma i sl., a s druge javnim protureligijskim okruženjem (marksizam i sl.), onda je posve razumljiva tolika težnja za opravdanjem kršćanstva i kršćanskih istina u ovoj knjizi. No, začuđuje činjenica da Zimmermann nije prepoznao mnoge prednosti koje glede tih pitanja proizlaze iz Jaspersove filozofije, a koje je mogao izuzetno prikladno upotrijebiti i u tu apologetsku svrhu.

Zimmermann Jaspersu neprestano i oštro predbacuje da znanje reducira na područje objektivnoga. Točno je da Jaspers – slično kao i Kant (kojega Zimmermann također neprestano zbog toga napada) – znanje svodi samo na područje predmetnog bitka, a vlastito je samo znanostima u užem smislu te riječi, dok filozofija i teologija za objekt svojega promišljanja nemaju neku predmetnu stvarnost niti objektivni bitak, pa ne mogu ni imati znanje u užem smislu riječi. Jaspers, naime, govori o promjeni shvaćanja znanosti i znanja posljednjih stoljeća te termin “znanje” reducira na područje znanosti. Za kriterije znanja u užem smislu Jaspers pak navodi: metodičku spoznaju, te da bude nužno sigurno i općevažeće (usp. UZG 111, RuA 347, PGO 95 i dr.). Znanjem Jaspers naziva samo ono “znanje” koje udovoljava tim znanstvenim kriterijima. Stoga je jasno da govor o Bogu i o nekim kršćanskim istinama nije moguć na takav (strogo znanstveni) način.

To, međutim, ne znači da se o Bogu uopće ne može govoriti ni misliti. Jaspers u tu svrhu donosi druge puteve: *unio mystica*, formalno transcendiranje (nadkategorijalno mišljenje, negativna teologija, *coincidentia oppositorum*) i šifre. No, ovdje ne možemo ulaziti u pojedinosti Jaspersove argumentacije i metoda kako se zapravo ostvaruje i može ostvariti i mišljenje transcendentnog na taj način. Zimmermann, nažalost, ne uviđa sve dobre strane Jaspersovog načina govora o transcendentnom. Da je u jednom zbiljskom dijalogu čuo što Jaspers, unatoč određenim nespretnostima i nedosljednostima, zaista govori o pitanju Boga i transcendentnoga, Zimmermannu bi se otvorilo mnogo više mogućnosti za adekvatnu raspravu o Bogu i transcendentnosti s tadašnjim znanstvenim i društvenim kretanjima.

Na kraju ovog kratkog prikaza ne mogu, nažalost, ne spomenuti i neke značajne nedostatke sa strane urednikâ, a tiču se poglavito jezika knjige. Knjiga, a pogotovo uvodni i završni komentari obiluju jezičnim nedostacima, lošim terminima, jezičnim “srbizmima” i nevjerojatnim mnoštvom tiskarskih pogrešaka. Bilo bi zanimljivo napraviti jezičnu analizu tekstova, ali za to ovdje nemamo dovoljno mjesta, pa bih spomenuo samo nekolicinu izraza. J. Oslić primjerice u predgovoru (str. IX) dva puta koristi termin “zaostavština” vlastit srpskom jeziku, što u hrvatskom značenjski odgovara riječima “ostavština” ili “nasljedstvo” (vidi: Vladimir Brodnjak, *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, Školske novine, Zagreb 1991, str. 183). Ili pak osobito u pogovoru knjige ž. Pavić upotrebljava izuzetno puno srpskih riječi za koje u hrvatskom jeziku postoje prikladne hrvatske riječi. Tako npr. više puta upotrebljava kraticu “isp.” (isporedi) (str. 753, 754 i dr.), umjesto “vidi” ili “usp.” (usporedi) (Brodnjak, str. 183); “opaska” umjesto “napomena, bilješka, primjedba” (Brodnjak, str. 342), “metodski” umjesto “metodičan” (Brodnjak, str. 283), “naredan” umjesto “idući, sljedeći” (Brodnjak, str. 303), “osnov” (m.r.) umjesto “osnova” (ž.r.) ili pak temelj; i mnogo drugih. Gotovo je nevjerojatno da pri HAZU i KBF-u može izići knjiga s toliko puno jezičnih nespretnosti od tzv. “tippfehlera”, preko srbizama pa do jako loših jezičnih konstrukcija.

Što se pak tiče jezika S. Zimmermanna, s obzirom da je djelo pisano prije oko pola stoljeća, normalno je da je taj jezik već donekle zastario, pa nema potrebe ni smisla ulaziti u njegovu analizu i kritiku s današnjih pozicija, što je s druge strane bilo nužno učiniti prema jeziku današnjih priređivača. Valja ipak spomenuti neke hrvatske termine koje je Zimmermann upotrebljavao za određene Jaspersove izraze, a koji – po mojemu mišljenju – ne odgovaraju stvari, ne obzirući se puno na neke, u najmanju ruku, čudne, ali manje važne termine kao primjerice “Befindlichkeit” što se ovdje prevodi kao “snalazljivost” (str. 787); ili pak “Ansatzpunkt” preveden kao “pristupna točka” (str. 785) što nikako ne odgovara niti može odgovarati značenju njemačkog termina. Puno je veći problem kad Zimmermann u nekim slučajevima bitne Jaspersove termine prevodi neprikladnim hrvatskim terminima. Tako on za riječ “Dasein” (koja kod Jaspersa označava empirijsku, prostorno-vremensku dimenziju postojanja) koristi riječ “opstanak” što očito ne odgovara izvornom značenju kod Jaspersa, a što onda i samu misao može zavesti na krivi trag. Za “das Umgreifende” (“ono obuhvatno” – kako to u pogovoru puno bolje prevodi Pavić) Zimmermann koristi termin “obuhvatak”. Njemački termin je po obliku poimeničeni particip i izražava aktivnost (umgreifen = obuhvaćati), dok termin “obuhvatak” ništa od toga u sebi ne sadržava niti izriče. Problematičan je i Zimmermannov naziv za Jaspersov termin “Transzendenz”, što on prevodi kao “transcendentnost”. Ne samo da to ne odgovara Jaspersovoj intenciji, nego pokazuje i znatnu prevodilačku nedosljednost. Naime, po obliku jednak termin “Existenz” Zimmermann prevodi kao “egzistencija”, dok riječ “Transzendenz” prevodi s “transcendentnost”, iako bi bilo sasvim normalno to prevesti riječju “transcendencija”. Zanimljivo je pak da se takvim prijevodom događa i značenjska promjena, jer riječ “transcendentnost” ima još mnogo više prizvuk apstraktnosti i bezličnosti transcendentnoga što Zimmermann također predbacuje Jaspersu nego što bi imala riječ “transcendencija”, koju Jaspers upotrebljava katkada i sinonimno u značenju Bog (vidi: W 111).

Ante Periša

*Sveučilište u Zadru, Obala kralja
Petra Krešimira IV 2, HR-23000 Zadar
ante_perisa@yahoo.com*